

Schematy zdaniowe polszczyzny

Anna Kozłowska

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

- 1 Pojęcie schematu zdaniowego
- 2 Podstawowe schematy zdaniowe polszczyzny
 - Schematy bezmianownikowe
 - Schematy mianownikowe
 - Schematy oparte na określonych jednostkach leksykalnych
- 3 Przekształcanie schematów

Pojęcie schematu zdaniowego

Schemat zdaniowy –

abstrakcyjna reprezentacja zdania empirycznego; konstrukcyjny szkielet zdania składający się z jego centrum (zwykle VF) oraz konotowanych przezeń fraz.

Właściwości konotacyjne leksemów (przede wszystkim czasowników) jako podstawa ustalania schematów zdaniowych.

UWAGA: Do schematu zdaniowego wchodzi TYLKO frazy konotowane przez VF lub jego równoważnik dystrybucyjny!

Problemy opisu schematów

Poziom szczegółowości opisu.

PRZYKŁADY: *Jan mieszka daleko. Jan mieszka w Warszawie.
Matka każe mi posprzątać. Matka każe mi, żebym posprzątała.
Jan przygląda się wystawie. Jan ogląda wystawę.*

PROPOZYCJA NA UŻYTEK NASZEGO KURSU: frazy w schematach zapisujemy w takiej postaci, w jakiej są realizowane w konkretnych przykładach.

Schematy bezmianownikowe – z czasownikami niewłaściwymi

- 1 VP: *Grzmi. Świta.*
- 2 VP – NP(co): *Mdli go. Widać morze.*
- 3 VP – NP(co) – SP: *Żał mu, że się nie udało. Zależało mi, żebyś to zobaczył.*
- 4 VP – AdvP: *Robi się zimno. Było po północy.*
- 5 VP – NP(co) – AdvP: *Janowi wiedzie się źle.*
- 6 VP – InfP – AdvP: *Miło jest nic nie robić. Pływać jest zdrowo.*

1. *Dnieje.* 2. *Jana przez całą noc kłuło w boku.* 3. *Wydawało mu się, że to koniec.* 4. *Jest już jasno.* 5. *Janowi nagle zrobiło się słabo.* 6. *Przyjemnie byłoby nie czuć tego kłucia. cdn. :)*

Schematy bezmianownikowe cd.

- 7 VP – InfP – NP(co): *Zdążyć było niemożliwością. Niepodobieństwem jest zaufać Janowi.*
- 8 VP – InfP: *Pora zaryzykować. Należy się cenić.*
- 9 VP – SP: *Okazało się, że pociąg odjechał. Wiadomo, że trzeba walczyć o swoje.*
- 10 VP – NP(co) – NP(co): *Janowi potrzeba szczęścia. Marii brakuje pieniędzy.*
- 11 VP – NP(co) – PrNP: *Janowi chodzi o uczciwość.*
- 12 VP – PrNP: *Czas na małe co nieco. Chodziło o pieniądze.*

7. *Cudem byłoby obudzić się bez bólu.* 8. *Trzeba coś z tym zrobić.*
9. *Zdaje się, że Jan musi odwiedzić jakiegoś konowata.* 10. *Zawsze szkoda mu było pieniędzy.* 11. *Nie zależy mu na wyglądzie.* 12. *Czasem nawet czuć od niego. cdn. :)*

Schematy bezmianownikowe – wierszyk mnemotechniczny Marka Świdzińskiego :)

NA MIŁOŚĆ NIEWŁAŚCIWĄ

Już świta. / Annę mdli. / Od Jana jedzie. /

Późno się robi. / Nie warto tu siedzieć. /

Wnet może padać. / Czas, by iść do domu. /

Chociaż – nie zbrakło gorzałki nikomu... /

Jana do Anny ciągnie. / Nie jest miło

chłopcu: / żenić się zawsze go korciło. /

Żal mu, że pijak. / A pić jest nikczemnie. /

Kochać przestaje wtedy być przyjemnie! /

Schematy mianownikowe – z czasownikami właściwymi

- 1 NP₁ – VP: *Jan spaceruje. Maria śpi.*
- 2 NP₁ – VP – NP(co): *Czytam książkę. Jan poradzi się matki.*
- 3 NP₁ – VP – NP(co) – NP(co): *Jan pożyczył książkę koledze. Niczym nas nie zaskoczył.*
- 4 NP₁ – VP – AdvP: *Jan zachowuje się źle. Ja tu mieszkam.*
- 5 NP₁ – VP – InfP: *Jan planuje wyjechać. Zaczynam pisać książkę.*
- 6 NP₁ – VP – SP: *Wiem, że nic nie wiem. Zapomniałeś, że dziś rocznica ich ślubu.*

1. *Jan właściwie jeszcze drzemie.* 2. *Mężczyzna lubi takie poranne leniuchowanie.* 3. *Demonstruje wtedy całemu światu swoje ogromne cierpienie.* 4. *Jan wygląda dziś fatalnie.* 5. *W końcu nie musi być piękny jak jakaś miss.* 6. *Chciałby tylko, żeby ten ból wreszcie minął.* cdn. :)

Schematy mianownikowe cd.

- 7 $NP_1 - VP - NP(\text{co}) - SP/\text{InfP}$: *Ojciec nakazuje synowi, żeby wyjechał. Nie pozwolili mi zostać przy ojcu.*
- 8 $NP_1 - VP - NP(\text{co}) - \text{AdvP}$: *Maria źle traktuje matkę. Jan ujął to inaczej.*
- 9 $NP_1 - VP - NP(\text{co}) - \text{PrNP}$: *Zapamiętałam go jako dżentelmena.*
- 10 $NP_1 - VP - \text{PrNP} - SP$: *Jan wywnioskował z jego słów, że z ojcem niedobrze. Naciskali na mnie, żebym synął kumpli.*
- 11 $NP_1 - VP - NP(\text{co}) - \text{PrNP} - \text{PrNP}$: *Maria przesypała cukier z torebki do specjalnego pojemnika.*

7. Właśnie on uświadamia Janowi, że czas robi swoje. 8. Jan źle znosi niedomagania 9. Każdy ból uważa za koniec świata. 10. Ostatnio dowiedział się z telewizji, że Amerykanie wynaleźli środek na długowieczność. 11. Do tego czasu przenosił swe nadzieje z jednego cudownego sposobu na inny. cdn. :)

Schematy mianownikowe cd.

- 12 NP₁ – VP – AP: *Jan okazał się miły. Maria staje się podobna do matki.*
- 13 NP₁ – VP – NP₁/NP₅: *Jan jest lekarzem. Jesteś dureń.*
- 14 NP₁ – VP – PrNP: *Jan rywalizuje z bratem. Piotr obywa się bez komputera.*
- 15 NP₁ – VP – NP(co) – AP: *To rozwiązanie wydaje się Janowi najlepsze.*
- 16 NP₁ – VP – PrNP – AdvP: *Jan wyrażał się o Marii bardzo ciepło. Maria ostro zareagowała na zaczepki.*

12. Teraz jest wreszcie spokojny. 13. W końcu jest jeszcze młodym facetem. 14. Poczeka na testy tego leku w Polsce. 15. To wydaje się Janowi takie proste. 16. Już teraz odnosi się on do tego wynalazku bardzo ufnie. cdn. :)

Schematy mianownikowe – wierszyk mnemotechniczny Marka Świdzińskiego :)

NA MIŁOŚĆ WŁAŚCIWĄ

Przyszła noc. / Maria otworzyła okno. /
Mąż, już w sypialni, bez niej się obywa. /
Mąż jest porządny. / A ona się zgrywa
na płochą. / Smutno wygląda samotność. /
Maria chce kochać. / Bo pamięta ona,
jak słodka miłość. / Piotr Marii obiecał
nocne spotkanie. . . / A zgaszona świeca
do Piotra ramion mężatkę przekona. /
Piękny się wyda Marii tors Piotrowy, /
gdy męża zimnym zawsze ona widzi. /

Głupcom za zdrowych ujdą inwalidzi, /
a wiedźma ślepa łach bierze za nowy. . . /
Piotr bowiem znosi źle Marię łakomą: /
kochanek czekać swej wybrance każe! /
Ona mu pisze, że kupione straże, /
a ten do męża zwraca się o pomoc. /
Marii małżonek zaś zdecydowanie
zareagował na błagania gasze. /
Wymógł na Piotrze on, aby doń zaszedł. /
Od zmierzchu po świt trwało ich kochanie. /

Schematy oparte na jednostkach leksykalnych

- ❶ NP₁/InfP – TO – NP₁/InfP: *Życie to walka. Życ to walczyć.*
- ❷ TO – [VP(być)] – NP₁: *To jest dobry człowiek. To piękna dziewczyna.*
- ❸ Z – NP₂ – [VP(łączyć)] – NP₁: *Zuch z ciebie. Z ciebie jest niezły gagatek.*

1. *Czekanie to jego specjalność.*
2. *To jest przecież świetny pomysł.*
3. *Będzie jeszcze z Jana bohater współczesnej medycyny. :)*

Derywowane struktury składniowe

NP₁ – VP – NP₄

- → zdania zaprzeczone: *Mama nie przygotowuje obiadu.*
- → zdania pytajne: *Czy mama przygotowuje obiad?*
- → rozkazy: *Niech mama przygotowuje obiad. Mamo, przygotuj obiad!*
- → konstrukcje bierne: *Obiad jest/będzie przygotowany przez mamę.*
- → konstrukcje bezosobowe: *Przygotuje się obiad.*
- ...

Rozwijanie schematów

NP₁ – VP – NP₄

- → *Jan od kilku lat wiernie kocha Marię.*
- → *Ten niepoprawny kobieciarz Jan tak naprawdę od kilku lat kocha Marię, którą poznał jeszcze w liceum.*
- ...

Łączenie schematów

$$(\text{NP}_1 - \text{VP} - \text{NP}_4) \wedge \\ (\text{NP}_1 - \text{VP})$$

- → *Ja cię kocham, a ty śpisz.*

- ...

$$(\text{NP}_1 - \text{VP} - \text{SP}) \Rightarrow \\ (\text{NP}_1 - \text{VP} - \text{InfP})$$

- *Jan wie, że od decyzji tego człowieka zależy jego przyszłość, więc stara się być dla niego miły.*

- ...

Dziękuję za uwagę :)

Temat następnego wykładu:
AKOMODACJA SYNTAKTYCZNA JAKO MECHANIZM
GRUPOTWÓRCZY.
Zapraszam!